

Recension i Ny Tid, 14/97
Av Trygve Söderling

Världens ände, tur-retur:

Med seende ögon i Sibirien

Magnus Londen: *Till världens ände. Resor i Sibirien*. Söderströms, 1997, 248 s., ill. med foton och kartor.

Magnus Londens *Till världens ände* är utan vidare en snygg inbrytning i genren "finlandssvenska rapportböcker från Sibirien". Viktigare: den är också en snygg skönlitterär debut.

Det senare påståendet kan låta riskabelt om man tänker inte bara på Kai Donners samojednoveller från samma revir på 1910-talet, utan också en så närliggande stjärna som Ulla-Lena Lundbergs fågelbongare för bara 4 år sen. Dessutom finns ju svensken Kristian Petris och polacken Ryszard Kapuscinskis drivna reportagekonst.

Det roliga är att Londen klarar jämförelsen också med proffsen.

På en del punkter har han till och med fördelar: där finns en bra lakonism kopplad till en snabb humor som passar att förmedla t.ex. den stora ryska *kärleken till gesten*.

Dom plötsliga orgier i mat, vodka och gästfrihet som främlingar nästan alltid kastas in i just där misären och misstron verkar som störst, är bara ett av uttrycken för den senare.

Kärleken till gesten kan också handla om sura tjänstemän som målar upp oändliga byråkratiska hinder och praktiska omöjligheter – bara för att, verkar det, desto mera effektivt kunna svänga om, bli hur vänliga som helst, ge alla stämplat, strunta i alla formaliteter.

Kanske kärleken till det dramatiska – vare sej det gäller att råsupa eller att skriva ut visum till Kurilerna – är en reaktion på den sekelgamla stenhårda styrningen uppifrån, bristen på frihet på så många områden. Vi är folkhemskt vana vid att regler finns till för att skydda oss små, göra livet förutsägbart. I Ryssland, kan det verka, är reglerna tvärtom alltid förtryckande och det är bara den oväntade improvisationen, den generösa storslagna gesten, som kan släppa fram det mänskliga mellan vardagens grå springor.

I Londens bok rör vi oss hela tiden mellan det här omöjliga som blir möjligt och tvärtom. Det kan vara telefonsamtalet till Göteborg som tar sex timmar att få igenom (bl.a. för att telefonisterna först vägrar tro att det kan finnas en sån ort, men när numret sen inte svarar bjuder staten på ett till Helsingfors och det kopplas inom några minuter). Det kan vara vägen från Magadan till Jakutsk som ingen vill köra eftersom man blir rånad och alla broar är sönder. (Till slut hittar Londen & co hittar förstås en galning som ändå kör, de blir inte rånade, broarna är verkligen borta men Viktors jeep kör ändå, rakt genom floderna. Liksom långtradarna gör, en möjlighet hade alltså varit att lifta med dem.) Det kan vara

färjan till ön Olhon i Bajkal som ska repareras och alltså inte går – enligt mekanikerna – men som ändå går – enligt kaptenen, när mekanikerna vänt ryggen till. Den enklaste handling kan bli oändligt svår och de totalaste hinder kan övervinnas och på nåt mirakulöst sätt är det så ryssarna vill ha det. Verkar det.

De dramatiska gesterna är det ju som slutligen gör resandet. Och kulturkrockarna. Turisterna ser smuts, kaos och en kollapsad infrastruktur. Mänskorna i Sibirien är i sin tur förbluffade åt ryggsäcksäventyrarnas sjaskiga och smutsiga kläder, förstår inte varför Londen inte skidar slalom bättre än de själva och tror inte på hans påstående att han inte kör bil hemma utan cykel; han kommer ju från Väst!

Ryggsäcksresenären kommer redan av nödtvång närmare vanligt folk än business class-varianten; av samma nödtvång är Londen fri från snorkiga turistattityder. Ändå saknade jag bland exemplen på hur allt rasade samman när Sovjet upphörde en teori om hur det är möjligt att *nåt* ändå funkar, att tågen fortfarande går; så illa som det var 1992 så borde ju inget alls ha funnits kvar 1995 när han kom tillbaka?

Londen-gängets unga ryggsäcks-approach skapar också situationer som är till fördel åtminstone för dramatiken i berättandet, som när dom hotas till livet av lokala killar på järnvägsstationen i Sljudjanka. Ulla-Lena Lundbergs dollarstinna ornitologgång hade förstås sina perspektivfördelar – dom fick i sin jakt på tipporna besöka platser ingen turist då skulle ha släppts in på – men dom skulle knappast ha hamnat på korridorisco hos rodnande studentskor i Juzjno-Sachalinsk.

Fast man vet ju aldrig, isynnerhet i dagens råddiga läge verkar ju vilka möten som helst möjliga. När Londen tillfälligt kammat håret och lånat kostym får han t.o.m. träffa vice regeringschef Tomtosov, Jakutiens officiella man nummer tre. Samma överraskande känsla att plötsligt slinka in hos makthavare i Krasnojarsk och Norilsk som "representanter för världspressen" hade ett vi som deltog i Ny Tids sibiriska läsaresa 1992, samma år som Londens första – fast det måste förstås medges att Londen får ut betydligt mera substans av sin intervju.

Vad som ger boken definitiv köll och styrfart är i alla fall att rese- och discoepisoderna MIXas med ordentliga dykningar i källorna. Londen är väl påläst, åtminstone i efterhand. Även om motiven för hans tripper 1992 och 1995 kanske var mera pojkromantiska, typ "komma så långt österut man kan" eller "se Kolymaskaja trassa", så gör växlingarna av tidsoptiken det här till en riktig bok. Episoderna och turistandet i dagens fixarekonomi blandas isynnerhet under andra resan med tung bakgrundsläsning om tidigare ryska epokers grymheter. Londen gör reflexioner om hur han som barn visste allt om dom amerikanska indianerna men inget om motsvarande utrotning av urbefolkningarna i öst – burjater, jakuter, ainu-folket o.s.v. (Eller vad lär vi oss i skolan om vår egna samer?)

I Sibirien är järnvägar och vägar byggda på lik, en sorts avlånga gravgårdar utan stängsel. Spolingen Londen blir här allvarligare. Samtidigt gör journalisterna i Magadan, som idag "avslöjar" fakta, de tre miljonerna offren för stalintidens slavläger bara i Kolyma, på honom ett obehagligt intryck av opportunist och

kappvändare. På lägermuseet ser han "inga känslor, ingen empati, bara siffror, namn, avrättningsdatum. Detta är en byråkratisk uppgörelse med det förflutna". Frågan är bara hur man (på flyktigt besök dessutom) kunde mäta inlevelsen och allvaret i hela folks sörjande av sin historia. Den föraktade frasen "vi visste inget" är ju dessvärre sann, både i tyskars och ryssars mun. Och, som Londen berättar, också västreportrar lät sej i tiden luras av Potemkinkulisser, tillfälligt rivna slavlägervaktorn, utkommenderade vackra komsomolsekreterare.

Bakgrunden, från Sjalamov, Ginzburg, Conquest o.s.v., känns gedigen (typiskt nog ligger det enda faktafel jag hittar i Mexico, i det betydligt mera väldokumenterade väst: Leon Trotskij mördades ingalunda av "sin betjänt". Förvirrande är också att Londen efter svensk kutym kallar individer i Sovjet för "sovjeter" – trots att han kan ryska!).

Som helhet visar "Till världens ände" att det är en miss att segla ensam runt jorden. Äventyret finns mycket närmare, utan miljonbudget, det räcker att hoppa på ett tåg. Vad är det för exotiskt med världens högsta bergstopp jämfört med mänskorna i en by på en av Kurilerna? Den som gjort en resa har nåt att berätta och Londen har gjort två. Han har rest till världens ände med öppna ögon men också vågat ta spåran till biblioteket. Inte minst, han har vågat ta sej den tid det tar att skriva bra.

Trygve Söderling